

Constantin ȘIȘCAN

CU PRIVIRE LA CERCETĂRILE ÎN DOMENIUL SALVGĂRDĂRII PATRIMONIULUI CULTURAL AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Rezumat

Cu privire la cercetările în domeniul salvagărdării patrimoniului cultural al Republicii Moldova în contextul integrării europene

În articolul de față este reflectată și examinată activitatea științifică a cercetătorilor din Institutul Patrimoniului Cultural, aportul lor personal în procesul salvagărdării patrimoniului cultural al Moldovei, diferite aspecte ale acestei probleme, rezolvarea ei în contextul integrării europene. În perioada unor schimbări sociale radicale, obiectivul principal al politicii de stat în sfera culturii îl constituie conservarea și ocrotirea patrimoniului cultural, dar, de asemenea, sprijinul structurilor publice de cercetare pentru a asigura o abordare competentă și serioasă pentru rezolvarea problemelor care apar în procesul de conservare și protecție a patrimoniului cultural. Autorul atrage atenția asupra următoarelor elemente importante ale acestei politici: conservarea patrimoniului cultural ca factor al consolidării societății morale și etice; păstrarea tradițiilor culturale naționale, precum și a tradițiilor grupurilor etnice care locuiesc în Republica Moldova, formarea unui spațiu cultural comun.

Cuvinte-cheie: activitatea științifică, aportul personal, salvagărdarea patrimoniului cultural, armonizarea societății.

Резюме

К вопросу об исследованиях в области сохранения культурного наследия Республики Молдова в контексте европейской интеграции

В данной статье освещена и проанализирована научная деятельность исследователей Института культурного наследия Академии наук Молдовы, их личный научный вклад в процесс сохранения культурного наследия Молдовы, изучение различных аспектов этой проблемы, ее решение в контексте европейской интеграции. В период трансформационных преобразований общества основная задача государственной политики в области культуры состоит не только в сохранении и защите культурного наследия, но и в поддержке государственных научных структур, обеспечивающих грамотный и серьезный подход к решению проблем, возникающих в процессе сохранения и защиты культурного наследия. Автор обращает внимание на следующие важные составляющие этой политики: сохранение культурного наследия как фактора нравственно-этической консолидации общества; сохранение национальных культурных традиций, а также традиций этнических групп, проживающих в

Республике Молдова, формирование единого культурного пространства.

Ключевые слова: научная деятельность, персональный вклад, сохранение культурного наследия, гармонизация общества.

Summary

On the issue of research in the field of preserving the cultural heritage of Republic of Moldova in the context of European integration

This article highlights and analyzes the scientific activities of the researchers of the Institute of Cultural Heritage of the Academy of Sciences of Moldova, their personal scientific contribution to the process of preserving the cultural heritage of Moldova, various aspects of this problem, its solution in the context of European integration. During the period of radical social changes, the main task of the state policy in the field of culture is not only to preserve and protect the cultural heritage, but also to support state scientific structures that provide a competent and serious approach to solving the problems arising in the process of preserving and protecting the cultural heritage. The author draws attention to the following important components of this policy: the preservation of cultural heritage as a factor in the moral and ethical consolidation of society; preservation of national cultural traditions, as well as the traditions of ethnic groups living in the Republic of Moldova; the formation of a single cultural space.

Key words: scientific activity, personal contribution, preservation of cultural heritage, aspects of the problem, harmonization of society.

Bazându-ne pe studiile cercetătorilor din zilele noastre, vom trasa semnificațiile de astăzi ale conceptului de patrimoniu cultural, ce include și care este rolul acestuia în viața societății. După cum se cunoaște, acest concept este destul de larg și multidimensional, dat fiind faptul că include și cultura materială, și cea spirituală. De asemenea, acest concept este strâns interconectat cu alte categorii ale teoriei culturii, unde în primul rând sunt evidențiate tradițiile, inovațiile și valorile culturale. Totuși, chiar și cu multitudinea de categorii care îi aparțin, acest concept conține propriile sensuri, propria însemnătate și conținut estetic.

Dacă am analiza categoria „patrimoniu cultural” prin prisma metodologică, atunci aceasta se referă la procesele caracteristice în general pentru

toată cultura. În legătură cu aceasta, putem observa că conceptul de patrimoniu presupune „conștientizarea teoretică a legităților continuității și acțiunea de conștientizare sub forma aprecierii valorilor culturale create de generațiile precedente și utilizarea creativă a acestor valori. Însă procesului de creație spirituală îi este caracteristică multitudinea de particularități specifice de relații, de aceea cultura fiecărei formațiuni noi se găsește într-o legătură de continuitate cu tot cumulul de relații apărute în procesul de schimb și consum spiritual” [8].

De regulă, patrimoniul cultural este analizat în primul rând prin prisma utilizării practice. Drept rezultat al moștenirii culturale, unele componente ale sale se păstrează și își găsesc utilitatea, altele sunt reevaluate, iar la unele dintre ele generația nouă chiar renunță.

Conceptul de tradiție contribuie la dezvăluirea esenței categoriei de patrimoniu cultural. Savantul E. A. Baller definește tradiția ca „un sistem de acțiuni transmise din generație în generație care formează gândurile și emoțiile oamenilor, elucidate prin relații sociale bine definite” [6, p. 48]. Fiecare generație nouă reexaminează patrimoniul cultural al trecutului și contribuie cu ceva al său, ceea ce pe viitor va servi drept mediu productiv pentru generațiile următoare. Din aceasta reiese că patrimoniul cultural nu este un monolit nemișcat, ci este mereu în dinamică.

Definind esența categoriei patrimoniu cultural, E. Baller o vede ca „ansamblul de legături, relații și rezultate ale creației materiale și spirituale ale epocilor istorice precedente, iar într-un sens mai îngust, drept un ansamblu de valori culturale ale umanității transmise de epocile din trecut, obținute și utilizate critic în conformitate cu criteriile obiective ale progresului social” [6, p. 56].

Declarația de la Mexico privind politicile din domeniul culturii ne oferă răspuns la întrebarea ce se include în patrimoniul cultural al unui popor. Conform documentului, patrimoniul cultural constă din creațiile pictorialilor, arhitecților, muzicanților, scriitorilor, savanților, precum și din lucrările meșterilor populari necunoscuți și tot ansamblul de valori care conferă sens existenței umane. Patrimoniul cuprinde expresia materială și nematerială a creației poporului, limba lui, tradițiile, credințele, precum și locurile istorice și monumentele, literatura, operele de artă, arhivele și bibliotecile [7, p. 77].

În zilele noastre, problema patrimoniului cultural a căpătat cu adevărat o însemnătate globală. Însă conștientizarea acestei importanțe în viața societății pe plan global nu a venit deodată. La începutul secolului XX a apărut așa-numitul pact al lui N. Roerich (1874–1947), în care se vorbea că protecția valorilor culturale trebuie întreprinsă de întreaga comunitate internațională. Astfel, problema a fost definită drept una globală. Dar abia în anul 1934 acest pact

a fost adoptat de Societatea Națiunilor și a primit denumirea de „Pactul de la Washington”. Pactul lui N. Roerich este un tratat despre *Protecția instituțiilor artistice și științifice și a monumentelor istorice*.

Cel de-al Doilea Război Mondial a amânat realizarea lui. Totuși, după război, în cadrul Organizației Națiunilor Unite a fost creată o instituție specializată pe problemele educației, științei și culturii – UNESCO (4 noiembrie 1946). Aceasta a contribuit la reanimarea cooperării internaționale, stabilirea drepturilor în domeniul protecției și actualizării valorii patrimoniului cultural. Mai târziu, în 1956, această organizație a pregătit „Recomandările cu privire la principiile internaționale aplicate la săpăturile arheologice”, ce a permis adoptarea Convenției europene pentru protecția patrimoniului arheologic (1969), ceea ce, la rândul său, a contribuit la divizarea noțiunilor „valori culturale” și „patrimoniu cultural”, cel din urmă fiind definit drept un concept mai larg. Au mai fost adoptate un șir de acte: „Recomandări cu privire la salvagardarea frumuseții și caracterului peisajelor și siturilor” (1962); „Recomandări cu privire la păstrarea valorilor culturale aflate în pericol drept rezultat al desfășurării lucrărilor comunitare sau particulare” (1968); „Recomandări cu privire la protecția patrimoniului cultural și natural pe plan național” (1972).

În 1972, când în comunitatea internațională s-a format convingerea despre necesitatea stringentă de protecție a patrimoniului cultural al tuturor popoarelor, problema a fost conștientizată drept una globală și, la inițiativa Comitetului pentru patrimoniu cultural și natural al UNESCO, a fost adoptată Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural și natural al umanității. Conferința generală UNESCO (Nairobi, 1976) a dat recomandări semnificative ce țin de procesul de salvagardare a patrimoniului mondial. A fost remarcat faptul că siturile istorice „asigură o prezență vie a trecutului” în viața oamenilor, „oferă vieții diversitate care corespunde diversității din societate” și „servesc drept mărturii reale ale bogăției și diversității creației culturale, religioase și sociale, iar păstrarea și integrarea lor în viața societății moderne este un factor fundamental în arhitectură și amenajarea teritoriului” [7, p. 10]. A fost evidențiat că „în fața pericolului uniformității, pierderii diversității și personalității ceea ce deseori se observă în zilele noastre, aceste mărturii vii ale epocilor precedente capătă o importanță fundamentală pentru umanitate și popoarele care văd în aceste mărturii reprezentarea propriei culturi și, împreună cu aceasta, una din bazele propriei individualități” [7, p. 10].

Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei (IPC al AȘM) deține un potențial creativ, puternic, multilateral și încorporează în componența sa specialiști deosebiți – elita științelor umanistice, fiind astfel un adevărat centru pentru

păstrarea și salvagardarea bogăției spirituale a țării, determinarea valorii și importanței acestei bogății pentru dezvoltarea culturală de succes a statului. IPC în configurația sa actuală nu este un castel de nisip, apărut spontan pe orizontul arealului nostru științific. El are istoria și tradițiile sale consacrate.

Institutul a fost creat în anul 2006 prin comasarea a trei instituții academice: Institutul de Arheologie și Etnografie, Institutul de Cercetări Interetnice și Institutul Studiului Artelor, și apoi acreditat de Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare al Republicii Moldova (Certificat de acreditare nr. 013 din 11 ianuarie 2007).

În anul 2008, după doi ani de la fondare, a ieșit de sub tipar albumul „Institutul Patrimoniului Cultural” – prima prezentare comunității științifice a acestei noi diviziuni academice. Coautorii dr. hab. Valentin Dergaciov și dr. hab. Tudor Stavilă au desfășurat o amplă activitate de cercetare, acordând o atenție deosebită istoriei fiecărui dintre cele trei centre ale institutului, au onorat memoria predecesorilor și au familiarizat cititorii cu colectivul de colaboratori științifici. Munca acestora, pe bună dreptate, a intrat în analele patrimoniului nostru spiritual.

Continuând elucidarea activității cercetătorilor, vom atrage atenția la contribuția lor în problematica sus-numită deja în primii ani ai secolului XXI.

Așadar, în domeniul arheologiei vom enumera lucrări importante realizate de dr. hab. Valentin Dergaciov (coaut. V. Bocikarev) „Secerile de metal din epoca bronzului târziu din Europa de Est” (Iași, 2006), dr. hab. Oleg Levițki „Necropola funerară Hallstati-ană târzie Trinca «Drumul Feteștilor»” (Iași, 2006), dr. Vlad Vornic, dr. Nicolai Telnov „Olărie dacică din epoca romană” (Chișinău, 2007), dr. Serghei Cova-lenco, dr. Nicolae Chetruaru ș. a. „Верхне-палеолитическая стоянка Рашков VII” (Chișinău, 2007), Vasile Haheu „Sistemul de fortificații traco-getice de la est de Carpați” (Chișinău, 2008).

În domeniul etnografiei au fost editate lucrări semnate de dr. hab. Zina Șofranksy „Ștergarul tradițional moldovenesc” (București, 2006) și „Coloranții vegetali în arta tradițională” (Chișinău, 2006).

Au apărut lucrări ale cercetătorilor ce studiază comunitățile etnice din Moldova. Acestea sunt monografii, îndrumare și lucrări colective, culegeri de articole de istorie, literatură, artă, educație a locuitorilor de diferite etnii din țară. De etnie rusă: dr. Tatiana Zaicovschi „Проблемы культуры молодежной речи” (Chișinău, 2005), dr. Natalia Abacumova-Zabunova „Русское население городов Бессарабии XIX в.” (Chișinău, 2006), dr. Constantin Șișcan „В поисках параллельных миров. Русская подростково-юношеская проза Молдовы конца XX столетия – начала эры интернет-поколения” (Chișinău, 2008).

Problematica istoriei și culturii ucrainenilor din republică a fost tratată în lucrările coordona-

te și alcătuite de dr. Victor Cojuhari și dr. Ecaterina Cojuhari. Din 2015 în baza Simpozionului științific internațional „In memoriam academici-anului Constantin Popovici” s-a început editarea culegerilor tematice soldându-se cu apariția primului volum „Relațiile etnoculturale moldo-ucrainene” (Chișinău, 2015). Al doilea volum a apărut sub denumirea „Probleme actuale de istorie, limbă și cultură a ucrainenilor din Republica Moldova” (Chișinău, 2016). În paginile publicațiilor sunt elucidate problemele legăturilor etnoculturale moldo-ucrainene, analizate izvoarele și istoriografia, abordate probleme actuale de etnologie, istorie, folclor, limbă și educație a comunității etnice ucrainene în Republica Moldova, a moldovenilor și românilor din Ucraina. În mare parte materialele sunt introduse în circuitul științific pentru prima dată.

În cadrul acestei direcții științifice au fost editate și lucrări scrise din punct de vedere al interdisciplinarității. Așa se prezintă lucrarea antropologică a lui Alexei Romanciuc (în colaborare cu Irina Tașci) „Ранняя история украинского села Булаешты в контексте истории Молдовы (XIV – начало XVII вв. от Р. X.)”. O perioadă mai contemporană o abordează în lucrarea sa dr. hab. Veaceslav Stepanov: „Украинцы Республики Молдова. Очерки трансформационного периода” (Chișinău, 2007).

Din domeniul găgăuzologiei, în perioada dată, în fondurile patrimoniului cultural a intrat monografia dr. Evdochia Soroceanu „Гагаузская календарная обрядность (этнолингвистический аспект)” (Chișinău, 2006). La cercetarea patrimoniului bulgarilor un aport semnificativ a avut lucrarea: dr. Savelii Novacov, Nicolai Gurgurov „Очерки истории кортенских храмов в Молдове и Болгарии” (Chișinău, 2005, 2007, în două limbi – rusă și bulgară).

Aspectele etnologiei romilor au fost cercetate de dr. Ion Duminica „Emergența societății civile – romii din Republica Moldova: între toleranță și prejudecăți (în colab.) (Chișinău, 2006).

Toate aceste lucrări, dedicate epocilor trecute și zilelor noastre, ne mărturisesc despre varietatea creației culturale, religioase și sociale a strămoșilor, îndeplinesc misiunea de integrare a patrimoniului mobil și imobil în societate.

Cercetătorii din domeniul artei, la fel, au un spectru larg și variat de chestiuni cercetate. Monumentele de istorie sunt martorii eterni ai vieții poporului, acestea duc în sine o încărcătură educațională puternică, formând la generația tânără dragostea de patrie și strămoși, contribuie la conștientizarea națională. O serie de lucrări dedicate cetăților Moldovei a fost scrisă de membrul corespondent al AȘM Mariana Șlapac: „Cetatea Albă” (Chișinău, 1998), „Белгород-Днестровская крепость. Исследование средневекового оборонного зодчества” (Chișinău, 2001), „Cetăți medievale din Moldova (mij.

sec. XIV–XVI)” (Chișinău, 2004). Monografia „Situl Orheiul Vechi” (Chișinău, 2003) este semnată de dr. Tamara Nesterov. Deși lucrările acestea au văzut lumina tiparului înainte de anul 2006, ele pot fi, totuși, numite în lista noastră ca evenimente extraordinare în procesul salvagădării patrimoniului cultural autohton, ca și investigațiile dlor dr. hab. Tudor Stăvilă și dr. Constantin Ciobanu.

O sarcină importantă în sistemul de salvagădare a patrimoniului cultural constă în grija de renaștere a începutului religios în cultură. Un proces similar a avut loc în Vest în curente de neoconservatism și postmodernism (anii '70 ai sec. XX). În Moldova, această chestiune a fost abordată impunător de autorii sus-numiți. Printre lucrările lor se numără: C. Ciobanu „Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni” (Chișinău, 1997); C. Ciobanu, T. Stăvilă „Icoane vechi din colecții basarabene” (Chișinău, 2000), „Stihia Profetului” (Chișinău, 2008) ș. a. Astfel, după cum vedem, procesul de renaștere a componentei religioase în cultură se dezvoltă cu succes.

Dr. hab. Tudor Stăvilă aduce un omagiu artelor vizuale publicând monografiile: „Vlad Bolboceanu” (Chișinău, 2005), „Leonard Guțu” (Chișinău, 2005), „Theodor Chiriakov” (Chișinău, 2006) ș. a. Aceste lucrări contribuie, pe bună dreptate, la formarea unui adevărat patrimoniu național datorită creației acestor artiști talentați de la noi din țară.

Dr. Ludmila Toma dedică cercetările sale readucerii către popor a unui șir de nume ale artiștilor moldoveni, printre care „Mihail Grecu” (Chișinău, 2005) și „Eugenia Gamburd” (Tel Aviv, 2007), iar dr. Ana Marian în lucrarea sa „Sculptura contemporană din Moldova” (Chișinău, 2007) încearcă să immortalizeze creația sculpturală din zilele noastre.

În procesul de valorificare a patrimoniului cultural, un loc aparte revine meșteșugăritului artistic și meseriilor populare. Aceste ocupații populare determină unicitatea națiunii. În acest context, incrustarea în lemn joacă un rol important. Aceasta este studiata minuțios de dr. Vitalie Malcoci în monografia sa „Decorul în lemn din arhitectura populară moldovenească” (Chișinău, 2007). O asemenea lucrare, scrisă cu atâta dragoste și respect față de meșterii populari, după părerea noastră, nu a mai fost până acum.

Aspectele etnice în creația muzicală au fost dezvoltate în cercetările dr. hab. Victor Ghilaș, în monografia „Muzica etnică: tradiție și valoare” (Chișinău, 2007).

După cum se știe, interesul față de tradiții vorbește despre componenta spirituală a personalității, despre dorința de a îmbogăți nu doar propria cultură cu noi culori, dar și întreaga societate în ansamblu, de a contribui la educarea percepției estetice a monumentelor de cultură, a creației muzicale. Toate acestea se regăsesc în lucrarea menționată mai sus ce contribuie activ la conservarea tradițiilor din trecut

și confirmă faptul că patrimoniul istorico-cultural este o parte a ecologiei culturii pentru care luptăm în zilele noastre.

În 2015 dr. hab. Victor Ghilaș, prin monografia „Dimitrie Cantemir – muzicianul în contextul culturii universale” (Chișinău), a realizat un studiu complex al moștenirii muzicale a lui Dimitrie Cantemir, puțin cunoscută și investigată. Lucrarea pune în valoare aportul lui Dimitrie Cantemir la patrimoniul muzical universal, relevând contribuția inedită a cărturarului în serviciul teoriei și practicii muzicii, extrase, în primul rând, din fondul sonor al muzicii orientale, dar și din cel al muzicii naționale. Prin intermediul monografiei a fost realizat un studiu complex al moștenirii muzicale a lui Dimitrie Cantemir, puțin cunoscută și investigată, în relația trecut–prezent, demonstrând prin documente muzicologice, argumente științifice și rațiuni logice, originalitatea, valoarea, importanța și impactul în timp al operei muzicale cantemirene, cu finalitatea reintegrării și înscrierii realizărilor muzicianului în contemporaneitate.

În domeniul teatrolgiei au văzut lumina tiparului lucrările: m. c. Leonid Cemortan „Actorul Eugeniu Ureche” (Chișinău, 2005) și „Valeriu Cupcea, actor și regizor” (Chișinău, 2008); dr. Elfrida Coroliovă, dr. hab. Aurelian Dănilă „Teatrul Național de Operă și Balet” (Chișinău, 2007). Aceste lucrări și-au adus contribuția valoroasă în teatrolgia din țară.

În sfera filmografiei, cititorul a făcut cunoștință cu unele cărți, printre care cele semnate de dr. Dumitru Olărescu, dr. hab. Ana-Maria Plămădeală: „Vlad Ioniță dincolo de timp” (Chișinău, 2006), „Emil Loteanu – destin de viață lungă” (culegere de articole) (Chișinău, 2008); D. Olărescu „Filmul la răspântie de veacuri” (Chișinău, 2008). În cercetările sale, A.-M. Plămădeală și D. Olărescu sunt preocupați în mare măsură de reexaminarea critică a genezei, tipologiei și evoluției istorice a filmului moldovenesc.

Așadar, privind cele menționate mai sus, putem afirma că această listă, departe de a fi completă, demonstrează cu certitudine că potențialul științific și resursele umane ale IPC al AȘM realizează cu brio temele științifice planificate și extraplan în toate cele trei direcții de cercetare (Arheologie, Studiul Artelor, Etnologie), având ca scop major – grija pentru păstrarea identității naționale, a culturii, a unicității acesteia – fie că este vorba de cercetări arheologice, studii dedicate portului sau covorului moldovenesc sau de obiceiurile și tradițiile ucrainenilor, rușilor, găgăuzilor, bulgarilor, evreilor, romilor; descoperirile artei naționale sau de revenirea operelor ilustre ale filmului moldovenesc odinioară interzise de sistemul sovietic.

În componența actuală, Institutul activează mai mult de zece ani. Dar chiar și în acest termen, destul de restrâns, elita moldovenească a științei a realizat o contribuție substanțială în procesul de păstrare,

salvgardare și promovare a patrimoniului cultural al țării în toate direcțiile determinate de Academia de Științe a Moldovei.

Institutul a devenit un adevărat centru de elaborare a programelor de păstrare a patrimoniului cultural al țării și de implementare în conștiința societății a ideii că fără o grijă permanentă față de istoria culturii nu putem avea nici un prezent stabil și nici perspectivele unui viitor decent.

Activitatea de succes al IPC al AȘM se acumulează din suma contribuțiilor individuale ale colaboratorilor într-un proiect comun, determinat în timp. Aportul științific personal al fiecărui cercetător este destul de important și semnificativ deoarece deschide noi perspective ale problemei studiate, elucidează nuanțe și detalii. Vom enumera drept exemplu câteva publicații din ultimii ani care au îmbogățit considerabil „tezaurul de aur” acumulat de cercetători IPC.

Un aport remarcabil în patrimoniul nostru cultural a adus studiul „Isprăvile lui Guguță în viziunea cinematografică” semnat de dr. Violeta Tipa (Chișinău, 2014). După cum se cunoaște, în artele audiovizuale destinate copiilor lipsesc studii fundamentale. Monografia de față completează un gol substanțial în problema filmului de animație din Republica Moldova, reabilitează genul și vorbește despre păstrarea patrimoniului cinematografic național. „Astăzi, ca niciodată, tânăra generație are nevoie de eroi din filmul lui Guguță, – scrie V. Tipa, – cu suflet mare, deschis pentru comunicare, eroi care ar molipsi copiii cu idei pozitive”. Filmele lui Constantin Bălan după opera lui Spiridon Vangheli rămân o oază de lumină, plină de candoare, frumusețe și bunătate... [5, p. 3]. Monografia a fost prezentată cu succes la București, Iași și Cluj.

Timpul a demonstrat că problema etniilor și grupurilor etnice din Moldova, istoria lor și componenta etnoculturală rămâne în vârful intereselor publice. Republica Moldova situată la intersecția culturilor etnice, inspiră un respect și interes din partea organizațiilor internaționale, prin grija sa și interes deosebit asigurat legislativ, față de problemele contemporane ale minorităților etnice. O serie de lucrări consacrate problemelor legate de componenta etnoculturală și aportul minorităților etnice în cultura republicii aparține cercetătorilor din cadrul Centrului de Etnologie. În centrul atenției dr. Svetlana Procop, autorului monografiilor „Особенности русской составляющей литературного процесса Молдовы” (Chișinău, 2014), „Ковчег обетованный. Литературные хроники” (Chișinău, 2015), este activitatea etnoculturală, în special literară, a scriitorilor de expresie rusă din republică din a doua jumătate a secolului al XX-lea, care se încadrează în contextul literar atât al Republicii Moldova, cât și al procesului literar universal. Activitatea literară a scriitorilor ruși din Moldova include nu numai

creațiile lor, participarea la discuții, critică literară, traduceri literare ale operelor scriitorilor din Moldova, editarea revistelor și ziarelor literare, dar și o mare activitate etnoculturală publică legată de efectuarea numeroaselor activități menite să păstreze componenta etnospirituală. În acest context vom menționa și galeria de portrete literare ale S. Procop, între care și primele două volume de „Литературные портреты” (Chișinău, 2015, 2016). Mozaicul bogat pe care îl creează S. Procop deschide în fața cititorului nu numai un tablou larg al vieții etnoculturale a literaților de expresie rusă din Moldova, dar și viața cotidiană a Chișinăului din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Despre căutările artistice ale oamenilor de creație în domeniul istoriei și în încercările sale de a conștientiza prezentul meditează dr. Constantin Șișcan în monografiile: „Восхождение к истории и хождения в современность. Русская проза Молдовы начала XXI века. Литературные хроники” (Chișinău, 2014), „Диалог с «зеленым разумом» Земли” (Chișinău, 2015), care este o reflecție despre ecologia naturii și a spiritului, despre tendințele de recreație a omului și a mediului înconjurător.

Despre aportul prozatorilor de expresie rusă din Basarabia și problemele cotidianului din această perioadă ne vorbește Irina Ijboldina în lucrarea „«Живая старина» в произведениях русских литераторов Бессарабии конца XIX – начала XX вв. Исследования материала” (Chișinău, 2012).

O altă lucrare pune în discuție problematica memoriei culturii și aduce aportul substanțial în patrimoniul social-administrativ, propunând cititorului analiza activității primarului-„sculptor” al „nouului Chișinău”, monografia semnată de Olga Garusova „Karl Schmidt – primar al Chișinăului” (în limbile rusă, română, germană, Chișinău, 2014).

Cele zece monografii ale dr. hab. Elizaveta Cvilincova reproduc tradițiile folclorice, obiceiurile, simbolurile populare ale găgăuzilor. Toate acestea sunt strâns legate de domeniile de cercetare ale Centrului de Etnologie. Titlurile monografiilor vorbesc de la sine; printre acestea se numără: „Традиционная духовная культура гагаузов. Этнорегиональные особенности” (Chișinău, 2007); „Заговоры, магия и обереги в народной медицине гагаузов” (Chișinău, 2010); „Гагаузский песенный фольклор. «Грамматика жизни»” (Chișinău, 2011); „Апокрифы в зеркале народной культуры гагаузов” (Chișinău, 2012); „Православие – стержень гагаузской этничности” (Chișinău, 2013); „Культ волка у гагаузов сквозь призму этнокультурных символов” (Chișinău, 2014); „Курбан у гагаузов (архаическая современность)” (Chișinău, 2015); „Гагаузы в культурном пространстве Молдовы” (Chișinău, 2016).

Monografia dr. Vitalie Sîrf «Гарузская народная волшебная сказка» (Sankt Petersburg, 2014) prezintă o contribuție semnificativă în gâgăuzologia modernă. În această carte, cu o deosebită precauție și dragoste sunt analizate aspectele perlelor creației populare gâgăuze – poveștilor. A fost întreprinsă o analiză structural-funcțională, a fost determinat locul basmelor în sistemul de genuri tradiționale ale folclorului oral, a fost studiată problematica asemănării tipologice și s-a elucidat coloritul național. Poveștile adunate în perioada cercetărilor de teren au fost anexate la monografie în limbile gâgăuză și rusă, îmbogățind astfel lucrarea autorului.

Valoarea lucrării dr. Evdochia Soroceanu „Dicționar-îndrumar lingvistic gâgăuz-rus-român” / „Гарузско-руско-румынский лингвистический словарь-справочник” (în colab. Chișinău, 2015) constă în încercarea de a sistematiza și unifica terminologia lingvistică a limbii gâgăuze, ceea ce va deveni o bază solidă pentru gâgăuzologi în elaborarea dicționarilor, manualelor, îndrumărilor pentru profesori.

Toate aceste cercetări ne permit să vorbim despre îndeplinirea unei sarcini a patrimoniului cultural, și anume de renaștere a demnității naționale prin recuperarea experienței generațiilor trecute, cunoașterea și conștientizarea spiritualității strămoșești.

La începutul secolului al XXI-lea, UNESCO și-a direcționat activitatea spre promovarea patrimoniului intelectual atât de către structurile guvernamentale, cât și de către sectorul privat; schimbul liber de cunoștințe, conlucrarea la siguranța umanitară, accesibilitatea educației; asigurarea înțelegerii diversității culturale.

Reieșind din politica sa în domeniul culturii, care presupune că cunoașterea culturilor diferitor țări contribuie la înțelegerea între popoare este un garant al păcii între oameni, UNESCO a elaborat un șir de programe internaționale cu privire la standardele de păstrare a patrimoniului. Corelând activitatea sa cu standardele europene, cercetătorii IPC astăzi, urmând programul UNESCO „Patrimoniu mondial”, iau în considerare sarcinile puse de această organizație în fața societății mondiale. Vom remarca pe cele mai importante:

- păstrarea patrimoniului cultural al diferitor popoare, cu toate particularitățile locale, regionale și naționale;

- asigurarea accesibilității societății la valorile culturale pe care le creează;

- contribuirea la schimbul de cunoștințe în domeniul culturii.

În anii de dinaintea jubileului său, Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM a scos de sub tipar un număr impunător de lucrări analitice fundamentale. Cercetătorii, dispunând de baza teoretică necesară și profesionalism, sunt apți pentru realizarea lucrărilor științifice și corespund acestor sarcini ceea ce

constituie o etapă logică și legitimă a creșterii profesionale. În aceste lucrări și-au găsit reflecția standardele europene de păstrare a patrimoniului cultural determinate de UNESCO și respectate de comunitatea internațională. Astăzi cercetătorii nu doar iau în considerare recomandările organizației internaționale, dar și le implementează și le dezvoltă în diverse direcții.

În tezaurul memoriei umanității despre trecutul îndepărtat al pământului, o contribuție deosebită îi aparține dr. hab. Valentin Dergaciov. În munca sa de ani de zile, legată de epoca bronzului, autorul s-a manifestat ca un cercetător de proporții. A ieșit de sub tipar monografia „Monumentele culturii Criș din Moldova (cu catalog)” / „Памятники культуры Криш Молдовы” (с каталогом) (în colaborare cu dr. Olga Larina) (Chișinău, 2015). Monografia este dedicată monumentelor din epoca neoliticului (mil. VI î. Hr.) din spațiul moldav. Scopul ei principal constă în valorificarea tuturor datelor arheologice cunoscute actualmente pentru cultura Criș. O atenție deosebită este acordată materialelor așezării Sacarovca (r-nul Sângerei), cercetată aproape integral. În anul 2016 a ieșit de sub tipar o nouă lucrare: V. Dergaciov „Новые методы анализа и интерпретации фаунистических остатков из археологических исследований (на примере поселения культуры Криш Сакаровка I)” (Кишинев, 2016).

Printre cercetările fundamentale ce țin de patrimoniul istoric, vom menționa monografia dr. hab. Lucheria Repida „Суверенная Молдова. История и современность” (Chișinău, 2008), în care este analizată formarea statalității țării noastre de la crearea Țării Moldovei până la proclamarea suveranității și independenței. Autorul atrage atenția asupra problemei identității etnice, formării și dezvoltării culturii, păstrării tradițiilor seculare ale poporului.

Urmând standardele europene privind interacțiunea și înțelegerea între popoare, Institutul Patrimoniului Cultural a creat un șir de lucrări fundamentale vizând tema relațiilor etnoculturale. Relațiile moldo-ucrainene în soarta istorică a patrimoniului cultural-intelectual sunt analizate de V. Stepanov în monografia „Грани идентичностей. Этногражданские процессы в среде национальных меньшинств Республики Молдова на примере украинского населения (1989–2009)” (Chișinău, 2010). În centrul acestui studiu interdisciplinar, scris la joncțiunea etnologiei, istoriei, politologiei și dreptului, este aportul etnocultural al ucrainenilor din Moldova în patrimoniul cultural al țării.

În această ordine de idei se înscrie, de asemenea, și culegerea de articole „Relațiile moldo-bulgare: istorie și cultură. / Молдавско-български връзки. История и культура” autorilor bulgăriști dr. Ivan Dumnica, dr. hab. Nicolai Cervencov (Chișinău, 2016).

În cadrul proiectului internațional interacademic „Moldova–Belarus: analiza comparativă a tendințelor dezvoltării durabile” a fost realizată și publicată o monografie colectivă la care au participat cercetătorii științifici ai Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM dr. hab. V. Stepanov și dr. S. Procop, și dr. Mihail Coșelev împreună cu dr. Tatiana Popovskaia de la Institutul de Istorie al Academiei Naționale de Științe din Belarus – „Молдова–Беларусь: исторический опыт взаимодействия” (Chișinău, 2012). Lucrarea constituie o cercetare fundamentală a relațiilor moldo-belaruse din vremuri vechi până în zilele noastre. Autorii acordă o atenție deosebită culturii celor două popoare, respectării drepturilor și libertăților minorităților naționale, interferențelor dintre cultură și știință. Aceasta este o lucrare solidă ce, indiscutabil, va contribui la întărirea relațiilor bilaterale dintre aceste două țări.

Aceeași sarcină – de întărire a relațiilor științifice și culturale cu țările străine – o îndeplinește și dicționarul-îndrumar în două volume „Молдавско-русские взаимосвязи в искусстве в лицах и персоналиях»: vol. I. XVIII – 1 половина XX в. (Chișinău, 2009); vol. II. – 2 половина XX – начало XXI в. (Chișinău, 2010), semnat de autorii Constantin Șișcan și Serghei Pojar. Acesta este primul dicționar-îndrumar în republică care adună sub o singură copertă pictori, sculptori, arhitecți, compozitori, interpreți, regizori, oameni de teatru, balet, cinematografie, radio și televiziune care au creat și continuă să creeze astăzi pe acest pământ, care au adus aportul său la consolidarea relațiilor internaționale. Această lucrare a fost decorată cu Simbolul de Onoare al Federației Ruse „Pentru contribuție în consolidarea relațiilor cu Federația Rusă” (2010).

În anul 2009 a fost publicată monografia colectivă a Centrului Arte al IPC „Arta muzicală din Republica Moldova. Istorie și modernitate”. Coordonatorii volumului – dr. hab. Victor Ghilaș și dr. Violina Galaicu. Lucrarea pentru prima dată a elucidat complet și multidimensional toate aspectele artei muzicale din Moldova, etapele de apariție, formare și dezvoltare, perspectivele pe viitor. Au fost luate în considerare atât particularitățile naționale, cât și cele ale dialogului intercultural.

Cartea conține trei compartimente ce examinează etapele de dezvoltare a culturii muzicale, și anume creația muzicală tradițională (folclorică), sacrală și profesională. Compartimentul dedicat muzicii tradiționale conține trei capitole. În primul capitol, dr. hab. Victor Ghilaș analizează diverse aspecte ale arheologiei muzicale, aduce mărturii ale Evului Mediu, ale istoriei contemporane și moderne, cercetează ocupațiile folclorice în partea estică a spațiului culturii românești – Basarabia, Transnistria și Bucovina; în cel de-al doilea capitol, dr. hab. V. Ghilaș și dr. V. Chiseliță cercetează organologia populară, fe-

nomenul lăutarilor și tradiția instrumentală, propunând un spectru larg de termeni, definiții și concepte la tema istoriei și metodologiei cercetării culturii instrumentaliste folclorice, cu diferite modele de clasificare organologică.

Toate acestea nu doar corespund standardelor europene utilizate în Occident cu scopul de a salvagarda patrimoniul cultural, dar și propun posibile soluții de rezolvare a acestei probleme. „Autorii oferă o importanță deosebită analizei genezei, este menționat în rezumat, evoluției istorice și pragmaticii artei instrumentaliste profesioniste a tradiției orale (arta lăutarilor), determinând importanța lăutarului ca un emisar al dialogului cultural, un executor, creator și distribuitor al muzicii. În legătură cu aceasta, autorii cercetează principiile creației, elementele de bază, motivele economice și sociale ale acestei activități, categoriile și tipurile de grupuri de lăutari, precum și dinamica proceselor de reînnoire a infrastructurii organofone, influența tehnologiilor audiovizuale moderne asupra repertoriului și stilului interpretării” [1, p. 936-937].

Cel de-al treilea compartiment este dedicat genurilor și repertoriilor muzicii tradiționale. Aici atragem atenția la paginile despre folclorul copilăriei, îndeosebi la cântecele de leagăn pe care le analizează dr. hab. V. Ghilaș. La fel de detaliat este prezentat și folclorul calendaristic. Dr. V. Chiseliță și dr. S. Badrajan studiază repertoriul de nuntă.

Problematica muzicii sacrale de tradiție bizantină este analizată minuțios de dr. Violina Galaicu în a doua parte a monografiei. Dr. Elena Nagacevski scrie despre principalele genuri ale creației muzicale profesionale, iar dr. Parascovia Rotaru face o digresiune în istoria muzicii naționale de cameră, pe când dr. Elfrida Coroliovă descrie arta baletului, Elena Mironenco – genul instrumental concertistic și Victoria Tcacenco – istoria muzicii de estradă.

În general, această lucrare fundamentală despre arta muzicală din Moldova a devenit un adevărat eveniment în viața culturală a țării. Monografia schimbă semnificativ atitudinea față de patrimoniul cultural în conștiința contemporanilor, ne îndeamnă cum să cunoaștem și să transmitem tradițiile din trecut, protejându-le de coroziunea pseudoculturii de masă.

A ieșit de sub tipar lucrarea monografică a dr. hab. Dănilă Aurelian „Maria Cebotari. Stea rătăcitoare” («Блуждающая звезда») (Chișinău, 2015). În anul 2000 a fost editată cartea „Maria Cebotari în amintiri, cronici și imagini” (Chișinău, 2000). Astăzi vedem o ediție fundamentală, revăzută și prelucrată. În prefața acestei ediții, acad. Gheorghe Duca menționează: „Lucrarea nu poartă doar un caracter pur biografic, nu sunt expuse doar evenimentele mai mult sau mai puțin relevante din viața artistei, autorul analizează și aspectul calitativ, maniera interpre-

tativă a cântăreței într-un șir de opere dintre cele mai cunoscute. De menționat că autorul a depus un efort considerabil pentru a aranja în ordine cronologică evoluțiile cântăreței pe diferite scene lirice din Germania și Austria” [3, p. 3].

În nenumărate rânduri cercetătorii dr. hab. A.-M. Plămădeală și dr. D. Olărescu și-au dedicat lucrările salvagădării patrimoniului cinematografic din Moldova, îmbogățirii acestuia din contul includerii în circuitul științific a operelor de film, care cândva au fost puse „pe raft” de către sistemul de partid, reabilitării unor pelicule pe nedrept uitate, interacțiunii dintre artist și puterea politică. Prin aceeași tendință se deosebește lucrarea colectivă fundamentală „Arta cinematografică din Republica Moldova” (Chișinău, 2014). Autori – dr. hab. A.-M. Plămădeală, dr. D. Olărescu, dr. V. Tipa.

Această lucrare a extins semnificativ limitele studierii istoriei filmului moldovenesc, iar autorii polemizează cu abordările tradiționale ale anilor trecuți, atrăgând în polemica sa teorii filosofice și de studiu al artelor, anterior interzise, cu scopul de a restabili adevărul istoric și artistic. Pentru prima dată, într-un studiu fundamental despre cinematografie a fost inclus și un compartiment dedicat multiplicăției, realizat de dr. V. Tipa.

În rezumatul lucrării, autorii și-au stabilit sarcinile complex și exact, expunând următoarele: Utilizând metodică modernă de contextualizare a obiectului de cercetare, a fost posibilă decodificarea motivelor adevărate și sensurile de concepere și dezvoltare a diferitor tendințe artistice și antiartistice pe parcursul a jumătate de veac de existență a filmului moldovenesc. În urma demitologizării așa-numitului film sovietic multinațional, istoria cinematografului moldovenesc s-a dovedit a fi nu doar o istorie a victoriilor, dar și o istorie a înfrângerilor, nu doar o istorie a artei, dar și o istorie a sorțurilor omenești, astfel reabilitând la justa valoare filme excepționale și personalități talentate.

Lucrarea dezvăluie unicitatea filmului moldovenesc, care se manifestă în diverse aspecte, ca niște documente ale timpului, ca un „metalimbaj al culturii”, un portret al diferitor generații, precum și determinarea aportului ideologic-estetic al școlii cineaste în direcțiile reprezentative ale cinematografului mondial – neofolclorism, realism poetic, neoromantism.

Această lucrare contribuie la integrarea artei cinematografice în contextul paneuropean, încadrându-se în standardele propuse lumii de către UNESCO. Acordarea Premiului Național (2015) pentru monografia „Arta cinematografică din Republica Moldova” nu reprezintă doar succesul personal al autorilor, dar și o realizare excepțională a întregului Institut al Patrimoniului Cultural al Academiei de

Științe a Moldovei, o recunoaștere a actualității și necesității acestui studiu.

Cu ajutorul acestui ghid-culegere de lucrări ale cercetătorilor la tema patrimoniului cultural, am încercat să expunem activitatea științifică multidimensională a acestora și, în același timp, să elucidăm multiplele sensuri ale acestui concept, ce presupune studierea, salvagădarea, utilizarea și promovarea creației generațiilor anterioare, cu ceea ce de fapt se ocupă astăzi Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM. Familiarizarea cu zeci de cărți ne-a permis să trasăm cele mai importante probleme privind protecția patrimoniului cultural, studiate de cercetătorii noștri:

- „biografia” politică și social-economică a statului ca parte a patrimoniului;
- diagnosticarea proceselor socioculturale;
- comuniunea cu istoria, conștientizarea obiectelor istorico-culturale ca surse de informație istorică sau estetică (artistică);
- protecția monumentelor ca o modalitate de a păstra identitatea și memoria națională;
- renașterea legăturilor istorice ale culturii și religiei;
- relații și cooperări culturale internaționale;
- studierea, transmiterea, păstrarea tradițiilor naționale;
- protecția patrimoniului național istorico-cultural în contextul mișcării comune de susținere a ecologiei culturii;
- percepția culturii ca cel mai important factor din viața societății, ce asigură progresul și menținerea identității culturale – garant al independenței statului.

Cercetarea de față ne-a convins încă o dată că patrimoniul cultural reprezintă un criteriu veritabil al conștiinței naționale a poporului, iar despre sănătatea spirituală a societății se poate și ar trebui să judecăm după atitudinea față de propriul patrimoniu cultural. „A doua natură” a existenței umane – cultura – este un garant sigur al viabilității și prosperității și, în fine, al dezvoltării prospere a statului.

Referințe bibliografice

1. Arta muzicală din Republica Moldova. Istorie și modernitate. Chișinău: Grafema Libris, 2009, 940 p.
2. Cocârlă P. Cuvânt-înainte. In: Condricova L. Arta giuvaiergeriei: pietre prețioase și metale nobile. Chișinău: Grafic Design, 2008, 258 p.
3. Duca Gh. Cuvânt-înainte. In: Dănilă A. Maria Cebotari – stea rătăcitoare. Chișinău: Prut international, 2015, 239 p.
4. Duca Gh. Cuvânt-înainte. In: Simbolurile naționale ale Republicii Moldova. Coord. și red. șt.: Silviu Andrieș-Tabac. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2011, 636 p.

5. Tîpa V. Isprăvile lui Guguță în viziunea cinematografică. Chișinău: Epigraf, 2014, 104 p.

6. Баллер Э. А. Социальный прогресс и культурное наследие. М.: Наука, 1987, 160 p. / Baller E. A. Social'nyi progress i kul'turnoe nasledie. M.: Nauka, 1987, 160 p.

7. Материалы Всемирной конференции по политике в области культуры (г. Мехико, 1982 г.). Декларация Мехико по политике в области культуры. In: Культуры: диалог народов мира. ЮНЕСКО, 1984, № 3, p. 77 / Materialy Vsemirnoy konferentsii po politike v oblasti kul'tury (g. Mehiko, 1982 g.). Deklaraciya Mehiko po politike v oblasti kul'tury In: Kul'tury: Dialog narodov mira. UNESCO. № 3. 1984, p. 77.

8. Ивлиев Г. П. Культурная политика и вопросы законодательства в сфере наследия. In: Материалы Международного научно-практического семинара государств участников СНГ «Управление всемирным наследием и глобальные вызовы современности». М.,

2011, p. 55-59. / Ivliev G. P. Kul'turnaya politika i voprosy zakonodatel'stva v sfere naslediya. In: Materialy Mezhdunarodnogo nauchno-prakticheskogo seminaru gosudarstv uchastnikov SNG «Upravlenie vseмирным наследием i global'nye vyzovy sovremennosti». M., 2011, p. 55-59.

Constantin Șișcan (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în studiul artelor, conferențiar, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei.

Константин Шишкан (Кишинев, Республика Молдова). Доктор искусствоведения, конференциар, Центр этнологии, Институт культурного наследия Академии наук Молдовы.

Constantine Shishkan (Chișinău, Republic of Moldova). PhD of the Study of Arts, Research Associate Professor, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage of the Academy of Sciences of Moldova.